

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού Γ' Λυκείου
Κλείδα : Επαναληπτικό διαγώνισμα ΦΛΕΒΑΡΗ 2022

Α'. Διδαγμένο κείμενο

A1. Η βασική θέση του Αριστοτέλη εντοπίζεται στο χωρίο «ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν.» όπου υποστηρίζει ότι μάλλον είναι προτιμότερο την εξουσία να την ασκεί το πλήθος παρά οι λίγοι και άριστοι πολίτες. (μον. 4)

A2. α. μᾶλλον: γενική συγκριτική → «πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῶου.» Ο άνθρωπος συγκρίνεται με τις μέλισσες και τα άλλα αγελαία ζώα και χαρακτηρίζεται περισσότερο πολιτικό ζώο. (μον. 3)

β. τούτων: Με την αντωνυμία εννοούνται οι προαναφερθείσες από τον φιλόσοφο ηθικές έννοιες τις οποίες αντιλαμβάνεται και εκφράζει ο άνθρωπος με τον λόγο, όπως είναι το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο («ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν») (μον. 3).

B1. 5 σημεία (•) x 2 μονάδες = Μονάδες 10.

- Οι **αριστοτελικοί ορισμοί** αποτελούνται: α) από μία ή περισσότερες επάλληλες έννοιες γένους, εντάσσοντας έτσι την οριζόμενη έννοια σε μία ή περισσότερες ευρύτερες κατηγορίες, και β) από την ειδοποιό διαφορά, η οποία διακρίνει την οριζόμενη έννοια από άλλες ομοειδείς (αυτές που ανήκουν στο ίδιο γένος). Ο άνθρωπος είναι ζῶον (έννοια γένους) και έχει ως αποκλειστικά δικό του γνώρισμα (ἴδιον, ειδοποιός διαφορά) τον λόγον, δηλαδή τη λογική και γλώσσα.
- Η λέξη **λόγος** χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).
- Πρόκειται για μια **σύνθετη και ανώτερη ικανότητα που ξεπερνά τα όρια του αισθητού κόσμου, και αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα.** Τον βοηθά όχι μόνο να εκφράζει τα **συναισθήματά** του, αλλά και να **αντιλαμβάνεται** και να κάνει φανερές σύνθετες αφηρημένες έννοιες και αξίες, όπως είναι το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο και άλλες παρόμοιες, όπως είναι το όμορφο και το άσχημο, το όσιο και το ανόσιο.
- Χάρη σ' αυτές ο άνθρωπος δεν καταφέρνει μόνο να επιβιώσει, αλλά και να επιτύχει ανώτερους στόχους, όπως να συγκροτήσει κοινωνίες (οικογένεια και πόλη) και να δημιουργήσει πολιτισμό (να αναπτύξει τα γράμματα, τις τέχνες, να θεσπίσει νόμους κ.λπ). («ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ... ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν.»)
- Ο Αριστοτέλης παραθέτει μερικά αντιθετικά ζεύγη εννοιών, από τις οποίες κάποιες αφορούν τις συμπεριφορές των ζώων και άλλες γίνονται αντιληπτές από τον άνθρωπο χάρη στην ικανότητα του λόγου. Έτσι, στα ζώα αναφέρονται τα αντιθετικά ζεύγη «λύπη ≠ ευχαρίστηση», «δυσάρεστο ≠ ευχάριστο», ενώ στον άνθρωπο τα ζεύγη «ωφέλιμο ≠ βλαβερό», «καλό ≠ κακό», «δίκαιο ≠ άδικο». Διαπιστώνουμε λοιπόν μια **κλιμάκωση από ένα κατώτερο, βιολογικό, επίπεδο προς ένα επίπεδο ανώτερο, ηθικό.** Ηθικό: ευχάριστο - δυσάρεστο, ωφέλιμο - βλαβερό, καλό - κακό, δίκαιο - άδικο. Για το τελευταίο, ύψιστο, ζευγάρι ο Αριστοτέλης αποδεχόταν ανεπιφύλακτα την παλιά, παροιματική, αρχή: «ἐν δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἔνι». Τα ζώα, δηλαδή, καταφέρνουν με τις άναρθρες κραυγές να επιβιώνουν, ενώ ο άνθρωπος με τον άναρθρο λόγο και τη λογική σκέψη έχει την ικανότητα να συγκροτεί κοινωνίες και να δημιουργεί πολιτισμό.

B2. κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, Μονάδες 10.

- Ο Αριστοτέλης διατυπώνει τη λεγόμενη «**αθροιστική θεωρία**», η οποία αποτελεί ως σήμερα βασικό επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας. Σύμφωνα με αυτήν **ενωμένα όλα τα επιμέρους άτομα μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των λίγων και άριστων.** (2 μονάδες)
- Το πλήθος, λοιπόν, **υπερέχει του ενός ή των λίγων, γιατί μπορεί να διαθέτει συνολικά περισσότερη αρετή και φρόνηση από αυτούς.** «Τους γὰρ πολλούς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων». Η ιδέα σχετικά με την αξία της συνεισφοράς των πολλών και, συνεπώς, η ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι γνωστή ήδη από τα χρόνια του Ομήρου. Στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας ο ποιητής περιγράφει μια φοβερή μάχη μεταξύ των Αχαιών και των Τρώων δίπλα στα καράβια και βάζει κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα» («συμφερτὴ δ' ἄρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν»). (3 μονάδες)
- Ιδιαίτερα η φράση «**οὐχ ὡς ἕκαστον ἀλλ' ὡς σύμπαντας**» μας παραπέμπει στην **πολιτική οργάνωση** της Αθήνας όπου η συμμετοχή των πολιτών στην εκκλησία του δήμου και ο μεγάλος αριθμός των πολιτών - δικαστών έδειχνε καθαρά πως το σώμα των πολιτών θεωρούνταν ικανό να παίρνει αποφάσεις χάρη στην «**αθροιστικά**» **συσσωρευόμενη αρετή και φρόνηση.** (3 μονάδες)
- Ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει τη θεωρία του με ένα παράδειγμα, αντλημένο από την καθημερινή ζωή «οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων». Με τη φράση «**συμφορητὰ δεῖπνα**» ο φιλόσοφος αναφέρεται στη συνεστίαση πολιτών, κατά την οποία ο καθένας φέρνει στο τραπέζι τη συνεισφορά του σε τρόφιμα και ποτά. Καθώς η λέξη δεν συναντάται σε άλλο συγγραφέα πριν από τον Αριστοτέλη, φαίνεται να είναι δικό του δημιούργημα. Στην προϋπάρχουσα λέξη φορητός (φέρω + -τός, ρηματικό επίθετο) ο φιλόσοφος πρόσθεσε την πρόθεση σύν, για να δηλώσει κάτι που γίνεται με τη συνεισφορά πολλών. Εξίσου πιθανό είναι να παρήγαγε ο Αριστοτέλης το ρηματικό επίθετο συμφορητός από το ρήμα συμφορῶ/οὔμαι: συνάγω, συναθροίζω. (2 μονάδες)

B3. [2 σημεία (•) x 4 μονάδες] + 1 σημείο (ο) x 2 μονάδες = Μονάδες 10.

Τα δύο δοθέντα αποσπάσματα φανερώνουν τις απόψεις του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα σχετικά με την κριτική του πλήθους επί των μουσικών και ποιητικών έργων.

- «**Διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μῦθον, πάντα δὲ πάντες**»: Σύμφωνα με το χωρίο αυτό οι άνθρωποι, λόγω της διαφορετικότητάς τους, **μπορούν να κρίνουν επιτυχῶς διαφορετικό ο καθένας μέρος ενός μουσικού ή ποιητικού έργου.** Όλοι **μαζί όμως είναι σε θέση να κρίνουν το σύνολο ενός τέτοιου έργου.** [Η μεταφορά παραπέμπει στην κρίση των έργων στους δραματικούς αγώνες στην αρχαία Αθήνα. Οι 10 κριτές διέθεταν την θεατρική παιδεία των Αθηναίων της εποχής τους· εκλέγονταν με κλήρωση από το σύνολο των πολιτών. Καθένας τους έγραφε την κρίση του πάνω σε μια πινακίδα. Το αποτέλεσμα προέκυπτε από τις κρίσεις που αναγράφονταν στις πέντε από τις δέκα πινακίδες κι έτσι, εκφραζόταν η γνώμη όλων των Αθηναίων πολιτών.] **Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι το κάθε άτομο, έστω κι αν δεν διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις, αλλά διαθέτει καλλιέργεια,** μπορεί να κρίνει κάποιες λεπτομέρειες του έργου. Διακρίνει λοιπόν από τη μία μεριά την κριτική ικανότητα του **ειδικού** στο αντικείμενό του, κι από την άλλη την κριτική ικανότητα του **μορφωμένου** ανθρώπου. Αν **αθροίσουμε** τις κρίσεις του κάθε ατόμου, θα προκύψει μια πιο ολοκληρωμένη αξιολόγηση και πιο αντικειμενική κριτική. Επομένως και πάλι αποδεικνύεται η υπεροχή της συλλογικής κρίσης του πλήθους.
- **Αντίθετος** με την άποψη του Αριστοτέλη, ότι κριτική μπορεί να ασκεί κάθε επιμέρους άτομο, ήταν ο Πλάτωνας ο οποίος υποστήριξε στους «Νόμους» του ότι οι πολλοί έχουν «το **θράσος** να θεωρούν τους εαυτούς τους ικανούς να κρίνουν». Εξαιτίας αυτής της αντίληψης το κοινό του θεάτρου έγινε θορυβώδες με την πεποίθηση ότι μπορούσε να διακρίνει το καλαίσθητο κι έτσι «προέκυψε μία ορισμένη κακής φύσεως **θεατροκρατία**». Ο Πλάτωνας μάλιστα πιστεύει ότι αυτή η αντίληψη, πως όλοι είναι ειδήμονες, επεκτάθηκε σε **όλους τους τομείς,** γεγονός που οδήγησε στο θράσος, την αδιαντροπιά και την ελευθεριότητα.
- ο Είναι επομένως προφανές ότι ο Πλάτων δίνει προτεραιότητα στον ειδήμονα, δηλαδή τον «ειδικό» που είναι ικανός να λάβει τις ορθές αποφάσεις. Αντίθετα, ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι το πλήθος, αθροιστικά, μπορεί να διαθέτει περισσότερη αρετή και φρόνηση και έτσι να κρίνει τα έργα της μουσικής και των ποιητών και κατ' επέκταση να συμμετάσχει στη διακυβέρνηση της πόλης.

B4. i. 3 ii. 2 iii. 2 iv. 2 v. 2

B5.α. προσέλευση: ἐλήλυθε ρήτορας: λόγος διένεξη: συμφέρον
λειψανδρία: ἀνήρ μερίδα: μόριον προνοητικός: διάνοια

β. Η εγκληματικότητα είναι ένα από τα προβλήματα που ταλανίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. (σημασία της λέξης στο κείμενο: συμμετοχή)

Μεγάλο πλήθος ανθρώπων είχε συγκεντρωθεί για να παρακολουθήσει τη συναυλία του μεγάλου μουσικοσυνθέτη. (σημασία της λέξης στο κείμενο: λαός)

Β'. Αδίδακτο κείμενο

G1. Ξενοφώντας, *Ελληνικά*, 6.4.9

Μονάδες 10

Πρωτότυπο κείμενο

[6.4.9] ἐπεὶ δὲ ὠπλιζόντο ἑκάτεροι καὶ πρόδηλον ἤδη ἦν ὅτι μάχη ἔσοιτο, πρῶτον μὲν ἀπιέναι ὠρημένων ἐκ τοῦ Βοιωτίου στρατεύματος τῶν τὴν ἀγορὰν παρεσκευακῶτων καὶ σκευοφόρων τινῶν καὶ τῶν οὐ βουλομένων μάχεσθαι, περιόντες κύκλω οἱ τε μετὰ τοῦ Ἰέρωνος μισθοφόροι καὶ οἱ τῶν Φωκέων πελτασταὶ καὶ τῶν ἰππέων Ἡρακλεῶται καὶ Φλειάσιοι ἐπιθέμενοι τοῖς ἀπιουσὶν ἐπέστρεψάν τε αὐτοὺς καὶ κατεδίωξαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν Βοιωτῶν·

ὥστε πολὺ μὲν ἐποίησαν μεῖζόν τε καὶ ἀθροώτερον ἢ πρόσθεν τὸ τῶν Βοιωτῶν στρατεύμα.

Νεοελληνική απόδοση

Και ὅταν ὠπλιζόταν κάθε παράταξη ἀπὸ τις δυο κι ἦταν πια φανερό ὅτι θα γίνει μάχη, πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀφοῦ εἶχαν ξεκινήσει νὰ φεύγουν ἀπὸ τὸ βοιωτικὸ στρατόπεδο οἱ πραγματευτές/ἐμποροὶ καὶ μερικοὶ βοηθητικοί/ ἀχθοφόροι κι ὅσοι δὲν ἠθέλανε νὰ πολεμήσουν, τοὺς περικύκλωσαν οἱ μισθοφόροι που ἀκολουθοῦσαν τὸν Ἰέρωνα καὶ οἱ Φωκεῖς πελταστὲς καὶ ἀπὸ τοὺς ἰππεῖς οἱ Ἡρακλεῶτες καὶ οἱ Φλειάσιοι ἐπιτιθέμενοι (/με τὴν ἐπίθεσή τους) σε αὐτοὺς που ἐφευγαν τοὺς ἀνάγκασαν νὰ κάνουν μεταβολή καὶ τοὺς καταδίωξαν (/κυνήγησαν) ὡς τὸ στρατόπεδο τῶν Βοιωτῶν·

ἐτσι (συνεπῶς) ἔκαναν τὸ βοιωτικὸ στρατεύμα πολὺ πιο πολυάριθμο καὶ πυκνὸ ἀπ' ὅτι πρὶν.

G2. 2 μονάδες x 5 σημεία (•), με υποχρεωτικὴ τὴν ἀναφορὰ στα ἐντονα γράμματα = 10 μονάδες.

Στο παρὸν μικροκείμενο ο ἱστορικὸς παρουσιάζει τὶς ἀντίπαλες παρατάξεις τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Θηβαίων νὰ προετοιμάζονται γιὰ τὴν μάχη. Καθὼς τὸ ἔδαφος ἀνάμεσα στὶς δυο στρατιές ἦταν πεδινὸ, οἱ Λακεδαιμόνιοι τοποθέτησαν μπροστὰ ἀπὸ τὴ φάλαγγά τους τὸ ἰππικὸ τους, ἐνῶ ἀπέναντί τους παρατάχθηκαν οἱ Θηβαῖοι.

- Ἀπὸ τὴ μια, **το ἰππικὸ τῶν Θηβαίων** ἦταν «μεμελετηκός», **εξασκημένο δηλαδή**, χάρι στους πολέμους με τοὺς Ὀρχομενίους καὶ τοὺς Θεσπιεῖς,
- Ἀντίθετα **το ἰππικὸ τῶν Λακεδαιμονίων** βρισκόταν ἐκεῖνο τὸ χρονικὸ διάστημα **σε κακὴ κατάσταση** («πονηρότατον»), καθὼς
- οἱ πολὺ πλούσιοι «**έτρεφαν**», **κρατοῦσαν σε ἀδράνεια δηλαδή τὰ ἀλόγα τους**
- καὶ μόνο ὅταν **κηρυσσόταν ἐπιστράτευση** παρουσιαζόταν ὁ κάθε καβαλάρης σύμφωνα με τὶς διαταγές που εἶχε (/ ὁ διορισμένος στο πόστο του - «ἤκεν ὁ συντεταγμένος»), ἐπαινε τ' ἄλογο κι ὅσα ὄπλα του ἔδιναν καὶ ξεκινούσε γιὰ τὴν ἐκστρατεία.
- Ἐξάλλου **στο ἰππικὸ ὑπηρετοῦσαν οἱ λιγότερο γεροδεμένοι καὶ φιλότιμοι (φιλόδοξοι) στρατιῶτες** («οἱ τοῖς σώμασιν ἀδυνατώτατοι καὶ ἤκιστα φιλότιμοι»).

Γ3.α. 1 μονάδα x 3 σημεία (•), με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 3 μονάδες.

- **ἐαυτῶν**: Αυτοπαθητική Αντωνυμία (γ' προσώπου) → **ἐαυταῖς** / (αύταῖς) / **σφίσιν αὐταῖς**
- **αὐτοῖς**: Επαναληπτική Αντωνυμία → **αὐταῖς**
- **ἐκεῖνον**: Δεικτική Αντωνυμία → **ἐκείναις**

β. 1 μονάδα x 7 λέξεις = 7 μονάδες

- **τρισί(ν)**   ▪ **τρῖς**
- **δωδεκαταῖος**
- **ἐ(ή)βουλήθην**
- **φάνηθι**
- **συμβήσομαι**
- **ἐμβαλοῦσι(ν)**

Γ4.α. 1 μονάδα x 3 μετατροπές, με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 3 μονάδες.

— **ἐτρέφοντο** μὲν γὰρ **οἱ ἵπποι** **ὑπὸ τῶν πλουσιωτάτων** (/ τοῖς πλουσιωτάτοις ¹)

β. 1 μονάδα x 4 αναφορές - σημεία (•), με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 4 μονάδες.

Υπόθεση: • **ἐπεὶ** δὲ φρουρὰ **φανείη** (χρονικός σύνδεσμος **ἐπεὶ** - προτερόχρονο + **ευκτική**)
Απόδοση: • τότε **ἦκεν** ὁ συντεταγμένος (οριστική ιστορικού χρόνου χωρίς το δυνητικό ἄν)
Είδος: • **Λανθάνων** υποθετικός λόγος • που δηλώνει την **Αόριστη Επανάληψη στο παρελθόν**

γ. 1 μονάδα x 3 σημεία (•), με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 3 μονάδες.

- Η πρόταση που εισάγεται με το **ὥστε** είναι **Κύρια** (κρίσεως), **επειδή δεν υπάρχει άλλη κύρια στην περίοδο** ².
- Η χρονική πρόταση εισάγεται με το **ἐπεὶ** γιατί δηλώνει το **προτερόχρονο**.
- Η χρονική πρόταση εισάγεται με το **πρὶν** και εκφέρεται με **απαρέμφατο** γιατί δηλώνει το **υστερόχρονο**.

¹ το ρήμα *τρέφομαι* στον Παρατατικό εκφέρεται συχνότερα με δοτική προσωπική του ενεργούντος προσώπου ως ποιητικό αίτιο.

² οι μαθητές θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν την πρόταση ως συμπερασματική, *αρκεί να εννοήσουν* ρήμα από την προηγούμενη ημιπερίοδο ως εξάρτηση της δευτερεύουσας και εκφορά της κύριας. Σε αντίθετη περίπτωση να μη γίνει δεκτή η απάντησή τους.